

УДК 94 (437.1/.2:477)

Цуп О.

ПРОБЛЕМА «ЯМБУРЗЬКОЇ» ЗАБОРГОВАНOSTІ УКРАЇНИ ПЕРЕД ЧЕСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДВОСТОРОННІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Розглянуті проблемні питання українсько-чеського торговельно-економічного співробітництва, насамперед погашення боргів України перед Чехією за «Ямбурзькими угодами». Проаналізовано стан проблеми, шляхи її розв'язання та вплив на розвиток міждержавних відносин.

Ключові слова: Україна, Чеська Республіка, торговельно-економічне співробітництво, «Ямбурзькі угоди».

Інтенсивність двостороннього економічного співробітництва цілком залежить від договірної бази, взаємних консультацій, товарообігу, ефективності спільного підприємництва, інвестування, людських ресурсів тощо. Поряд із оцінкою стану торговельно-економічних відносин, обміном практичним досвідом, спільним пошуком шляхів активізації та оптимізації контактів між підприємницькими структурами обох країн, існують проблеми, що перешкоджають вільній співпраці в даній сфері. Це, насамперед, проблема «ямбурзької» заборгованості України перед Чеською Республікою, борги українських АЕС перед чеською компанією «ШКОДА-Ядерне машинобудування» і використання чеської кредитної лінії для фінансування експорту товарів та послуг із Чехії в Україну.

Взаєминам між Україною та Чеською Республікою в економічній сфері присвячено низку публікацій як українських, так і чеських дослідників. Це, передовсім, праці В. Литвина [10], Р. Корсака [9], С. Устича [11]. На окремі проблемні аспекти торговельно-економічної співпраці, а саме «ямбурзькі» борги України, звернули увагу Л. Ковалишин [8] та В. Вотапек [15]. Разом із тим саме ця проблема потребує детальнішого висвітлення, адже затягування процесу її розв'язання може зашкодити успішній реалізації міждержавного співробітництва на всіх рівнях.

Метою статті є спроба розглянути історію і сучасний стан проблеми погашення боргів України перед Чехією за «Ямбурзькими угодами», окреслити шляхи розв'язання цієї проблеми та простежити вплив на розвиток двосторонніх відносин. Підставою для дослідження стали матеріали двох

фондів Галузевого державного архіву МЗС України [1–7] та звіти МЗС Чеської Республіки [12–14].

Історія «Ямбурзьких домовленостей» розпочалася ще у 1985 р., коли між урядами СРСР і ЧССР було підписано угоду про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництві газогону Ямбург–Західний кордон СРСР, об'єктів Уральського газового комплексу і пов'язані з цим поставки природного газу з СРСР до ЧССР упродовж 1986–1998 рр. Відповідно до змісту її статей будівельні організації ЧССР із 1986 р. споруджували в СРСР об'єкти виробничого і соціального призначення, у т. ч. в Україні. Фінансування цих робіт відбувалося за рахунок кредитів чеської сторони, а Радянський Союз мав розплачуватися за виконані роботи поставками газу [1, 85–86]. Після розпаду СРСР та Чехословаччини питання про виконання умов угоди актуалізувалося. За результатами багатосторонніх переговорів було визначено, що кожна з держав добудовує об'єкти на своїй території окремо. Росія як правонаступниця Радянського Союзу перебрала виплату частини радянських боргів за «Ямбурзькою угодою» і до 2001 р. погасила їх повністю. Зважаючи на те, що значна частина будівельних об'єктів залишилася на території України, постало питання про погашення боргу українською стороною перед Чеською Республікою

Після тривалих узгоджень 30 червня 1997 р. була підписана «Угода між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про умови завершення реалізації після 1 січня 1992 р. на території України «Угоди між Урядом СРСР і Урядом ЧССР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництві магістрального газопроводу Ямбург–Західний кордон СРСР та об'єктів Уральського газового комплексу і пов'язані з цим поставки природного газу із СРСР до ЧССР» від 16 грудня 1985 р. Цим документом визначені функції генеральних замовників («Укргазпром» і Ужгородський завод «Турбогаз»), підрядників («Західукрзакордоннафтогазбуд») та підрядника з будівництва (чеський «Трансгаз»). Оформлення документів для визначення вартості виконаних робіт і послуг на рахунок заборгованості, укладення договорів на поставки природного газу з України до Чехії доручено акціонерному товариству «Укргазпром» і підприємству «Трансгаз». Загальна вартість витрат чеської сторони на 17 об'єктах (лінійна частина газопроводу Ямал-Західний протяжністю 275 км, компресорні станції, житлові квартали і школи в Івано-Франківську, Ужгороді, смт Богородчани тощо), переданих у власність Україні після 1 січня 1992 р., становила 91,08 млн. умовних розрахункових одиниць (УРО). Із цієї суми українська сторона зобов'язалася погасити заборгованість за роботи, виконані після 1 січня 1992 р. на суму 79,17 млн. УРО, що на той час відповідало 1247 млн. м³ природного газу. Спла-

та боргу за роботи, виконані ЧСФР до 31 грудня 1991 р., на суму 11,91 млн. УРО (187,5 млн. м³ природного газу) підлягало додатковому узгодженню [6, 1–5]. У цілому, заборгованість української сторони, крім постачання природного газу, можна було погасити конвертованими товарами. Відсотки на заборгованість Україна мала сплачувати також постачанням природного газу щорічно. Ця угода вступила в силу лише через два роки від часу підписання – 2 липня 1999 р., що значно ускладнило процес погашення заборгованості українською стороною.

У наступні роки питання заборгованості порушували під час усіх офіційних візитів і неформальних зустрічей керівництва Чеської Республіки та України, на засіданнях спільної Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Зокрема, про умови повернення українського боргу йшлося під час переговорів між представниками акціонерного товариства «Укртрансгаз» і чеською компанією «Трансгаз» 18–22 жовтня 1999 р. в Празі. Проект відповідної угоди був переданий чеській стороні, проте спільного рішення так і не було знайдено. 25 січня 2000 р. чеське посольство в Україні зініціювало зустріч посла Й. Врабця з віце-прем'єр-міністром України Ю. Тимошенко для обговорення питань розвитку співпраці в галузі ядерної енергетики. До «ямбурзьких» боргів України додалася заборгованість українського «Енергоатому» перед чеською компанією «Шкода–ЯМ» за поставлене у попередні роки устаткування для Південно-Української і Рівненської АЕС. Їх сума на 2000 р. становила 16 млн. дол. США [2, 126–130]. Проблема боргових зобов'язань України стала однією з головних перешкод для поглиблення українсько-чеської співпраці. Саме тому українська сторона надала першочергового значення пошуку взаємоприйнятних рішень.

Особливо гостро питання щодо погашення Україною заборгованості відповідно до «Ямбурзької угоди» (завершити виконання якої передбачали у 2000 р.) постало під час офіційного візиту віце-прем'єр-міністра та міністра закордонних справ Чехії Я. Кавана 22 жовтня 2001 р. в Україну. Він, охарактеризувавши цю проблему, як таку, що «обтяжує двосторонні взаємини», заявив, що Чехія, яка в цілому підтримує прагнення України вступити до Світової Організації Торгівлі (СОТ), буде змушена проінформувати цю організацію про ставлення України до виконання двосторонніх договірних документів [4, 44]. За результатами візиту чеського міністра відповідні українські міністерства та відомства отримали доручення президента до кінця листопада 2001 р. спільно з чеською стороною узгодити величину заборгованості України Чеській Республіці за «Ямбурзькою угодою» у грошовому вимірі та визначити механізм її погашення. Відповідно до міжурядового протоколу мали вирішити також питання щодо реалізації кредитної лінії для фінансування чеського експорту в Україну на

суму 120 млн. дол. США. Однак, незважаючи на вказівки, українська сторона не лише не виробила прийнятні для Чехії пропозиції, а й не погодилася між собою спільну позицію, продовжуючи по-різному трактувати вже підписані й ратифіковані угоди.

Під час шостого засідання українсько-чеської Комісії з питань торговельно-економічного співробітництва 15–17 листопада 2001 р. знову актуалізувалася проблема погашення «ямбурзьких» боргів. Міністерство фінансів України запропонувало підписати нову угоду, мотивуючи це тим, що попередній документ не визначав терміни погашення боргу, а його вартість визначали в неіснуючих грошових одиницях – УРО. Чеська сторона не була готова до такого розвитку подій і негативно сприйняла українську пропозицію, адже вона суперечила домовленостям, досягнутими у ході візиту Я. Кавана до Києва та результатам дворічних переговорів НАК «Нафтогаз України» з Мінфіном ЧР. Також чеська делегація висловила занепокоєння з приводу зволікання в опрацюванні українською стороною питань реалізації кредитної лінії для фінансування експорту товарів і послуг із Чеської Республіки [3, 42; 5, 103–104, 132–134, 171–172]. Таким чином, і цього разу результату, який би влаштував обидві сторони, досягнуто не було.

Із огляду на ситуацію, що склалася, фахівці прогнозували, що такий перебіг подій негативно позначиться на реалізації однієї з пріоритетних зовнішньоекономічних цілей України, а саме вступу до СОТ. Чеська сторона могла заблокувати дане питання з приводу невиконання Україною свого внутрішнього законодавства. Крім цього, якщо досі чеська сторона обмежувалася двосторонніми консультаціями щодо експорту з України металургійної продукції (листів теплопрокатних), то тепер виникла реальна загроза оголошення нею антидемпінгових розслідувань, що могло завдати державі значних економічних збитків. Серед можливих політичних наслідків для міждержавних відносин називали, зокрема, загрозу відміни запланованого на січень 2002 р. візиту прем'єр-міністра Чехії М. Земана до України. З урахуванням цього нагальним завданням стала активізація та чіткіша координація роботи міністерств і відомств України з виконання доручень президента й прем'єр-міністра України.

Наступний крок до розв'язання даної проблеми зробила Чеська Республіка. 23–24 квітня 2003 р. чеська сторона надіслала проект контракту між НАК «Нафтогаз України» і «Трансгаз» (Чехія) з визначенням технічних аспектів сплати заборгованості. Однак із боку України не було жодної реакції на чеську пропозицію. Крім того, дату переговорів «Нафтогаз України» постійно переносив. Саме тому питання погашення заборгованості за «Ямбурзькою угодою» знову залишилося невирішеним.

Найнепередбачуванішим в історії українських виплат за «Ямбурзькою угодою» став 2004 р. Чеська Республіка всі питання стосовно остаточного погашення українських боргів відклала до моменту свого входження до ЄС. З одного боку, Україна отримала додаткові час і можливості опрацювати нові підходи до розв'язання даної проблеми. З іншого боку – з 1 травня 2004 р. українська сторона стала боржником не Чеської Республіки зокрема, а ЄС в цілому. В таких умовах Україна була змушена поступатися і в односторонньому порядку форсувати виплату заборгованості.

На початку 2006 р. в ході візиту української урядової делегації до Чеської Республіки поряд із укладенням міждержавної «Угоди про співробітництво в галузі оборонної промисловості» було домовлено про пошук спільних рішень із вирішення питання українського боргу за «Ямбурзькою угодою» [7, 1–5; 8, 48–49]. Сторони відзначили, що підписання даної угоди стало ще одним важливим кроком у напрямку розв'язання даної проблеми, хоча практичних рішень так і не було знайдено.

Упродовж 2007–2009 рр. уряди обох країн проводили різноманітні заходи щодо врегулювання процесу виплати «ямбурзьких» боргів. Зокрема, у березні 2007 р. під час візиту до Чехії першого віце-прем'єр-міністра України, міністра фінансів України М. Азарова сторони погодили опрацювання термінів та шляхів виплати боргу на експертному рівні. Про стан розв'язання даної проблеми йшлося на засіданнях Змішаної Комісії з питань економічного, промислового та науково-технічного співробітництва 19–20 березня 2007 р. в Києві, 17 червня 2008 р. в Празі та 17–18 вересня 2009 р. знову в Києві [12, 218; 13, 211; 14, 306]. Однак на цьому етапі сторони знову обмежилися пропозицією спільних консультації експертів обох країн із вивчення всіх взаємоприйнятних варіантів погашення заборгованості України перед Чеською Республікою.

У 2010 р. ситуація з виплатою «ямбурзьких» боргів України залишилася незмінною, хоча вартість газу з моменту виникнення заборгованості змінилася істотно. Численні переговори з цього питання поки що не привели до порозуміння між сторонами. Як один із можливих варіантів запропоновано реструктурувати повернення боргу в два етапи – 3 роки плюс 9 років (із різними відсотковими ставками для кожного з цих етапів), що, правда, тепер залишається лише погодити відсоткові ставки, прийнятні як для України, так і для Чехії.

Таким чином, питання погашення Україною боргів Чеській Республіці за умовами «Ямбурзької угоди» займає важливе місце в українсько-чеській економічній співпраці. Наявність цієї проблеми і затягування процесу її розв'язання створює суттєве напруження у міждержавних відносинах, негативно впливає на імідж України в Європі та її плани інтегруватися в європейські й світові структури. З огляду на економічні перспективи

України і водночас на статус Чехії як члена ЄС, котрий розглядає запровадження сприятливих режимів для нашої держави, шляхи вирішення цього питання набирають чіткіших обрисів.

The article described problem questions Ukrainian-Czech trade-economic cooperation, first of all sinking debts of Ukraine before the Czech Republic after «Yamburg agreements». The author analyzed the state of problem, ways of its decision and influence on development of intergovernmental relations.

Key words: *Ukraine, the Czech Republic, trade-economic cooperation, «Yamburg agreements».*

Рассматривены проблемные вопросы украинско-чешского торгово-экономического сотрудничества, в первую очередь о погашение долгов Украины перед Чехией согласно «Ямбургских соглашений». Проанализировано состояние проблемы, пути ее решения и влияние на развитие межгосударственных отношений.

Ключевые слова: *Украина, Чешская Республика, торгово-экономическое сотрудничество, «Ямбургские соглашения».*

Література

1. ГДА МЗС України, ф. 1 (Справи постійного зберігання за 1988–2002 рр.), оп. 4, спр. 7328. Укладення політичних договорів та угод між Україною та іншими країнами, переговори та листування про їх виконання (5 січня 1994 р. – 28 квітня 1994 р.). – 222 арк.
2. ГДА МЗС України, ф. 1 (Справи постійного зберігання за 1988–2002 рр.), оп. 5, спр. 10806. Організація офіційних візитів та робочих візитів глав іноземних держав, урядів та міністрів закордонних справ в Україну (10 січня 2000 р. – 17 грудня 2000 р.). – 207 арк.
3. ГДА МЗС України, ф. 1 (Справи постійного зберігання за 1988–2002 рр.), оп. 5, спр. 11552 (036). Записи бесід, щоденники співробітників посольств і представництв України (26 січня 2001 р. – 14 грудня 2001 р.). – 42 арк;
4. ГДА МЗС України, ф. 1 (Справи постійного зберігання за 1988–2002 рр.), оп. 5, спр. 11563. Організація офіційних та робочих візитів глав іноземних держав, урядів та міністрів закордонних справ в Україну. Т. 2. (15 жовтня 2001р. – 28 грудня 2001 р.). – 101 арк.
5. ГДА МЗС України, ф. 1 (Справи постійного зберігання за 1988–2002 рр.), оп. 5, спр. 11574. Економічні взаємовідносини (загальне). Т. 3. (15 жовтня 2001 р. – 29 грудня 2001 р.). – 230 арк.
6. ГДА МЗС України, ф. 2 (Двосторонні договори і угоди), оп. 6, спр. 1262. Угода між Урядом України та Урядом Чеської Республіки про умови завершення реалізації після 1 січня 1992 року на території України «Угоди між Урядом СРСР і Урядом ЧССР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництві магістрального газопроводу Ямбург–Західний кордон СРСР та об'єктів Уральського газового комплексу і пов'язані з цим поставки природного газу із СРСР до ЧССР» від 16 грудня 1985 р. (30 червня 1997 р.). Ратифікаційна грамота (2 липня 1999 р.). – 5 арк.
7. ГДА МЗС України, ф. 2 (Двосторонні договори і угоди), оп. 6, спр. 4963. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чеської Республіки про співробітництво в галузі об'єднаної промисловості (17 лютого 2006 р.). – 5 арк.

8. Ковалишин Л. За Ямбурзьким рахунком / Людмила Ковалишин // Зовнішні справи. – 2007. – Листопад. – С. 48–49.
9. Корсак Р. В. Українсько-чеське міждержавне співробітництво в 1991–2005 рр. : [монографія] / Р. В. Корсак. – Ужгород : Гражда, 2007. – 208 с.
10. Литвин В. Україна: Європа чи Євразія? / Володимир Литвин. – К. : Лі-Терра, 2004. – 512 с.
11. Устич С. Україна – Чехія: партнерство, спрямоване у перспективу / Сергій Устич // Політика і час. – 2003. – № 11. – С. 14–23.
12. Report on the Foreign Policy of the Czech Republic 2007. – Prague : Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 2008. – 491 s.
13. Report on the Foreign Policy of the Czech Republic 2008. – Prague : Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 2009. – 442 s.
14. Report on the Foreign Policy of the Czech Republic 2009. – Prague : Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic, 2010. – 609 s.
15. Votápek V. Česká výhodní politika / Vladimír Votápek // Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy / [O. Pick, V. Handl (eds.) a kolektiv autorů]. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 99–108.